

بررسی سبک و الگوی مصرف در فراغت ورزشی خانوادگی درون و بیرون شهری (رشت)

صلاح دستوم^۱، محمد مهدی رحمتی^۲، رحیم رمضانی نژاد^۳، محمد ریحانی^۴

(تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۲/۰۵/۰۱ تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۳/۰۸/۲۳)

چکیده

هدف از پژوهش حاضر بررسی وضعیت پرداخت به الگوهای ورزشی در تفریحات خانوادگی است که الگوهای مصرفی براساس درآمد، تعداد اعضا، درون و بیرون شهری و سبک مشارکتی و غیرمشارکتی تحلیل می‌شود. روش تحقیق از نوع توصیفی - کیفی استفاده است. جامعه آماری شامل خانواده‌های شهروند رشت است که به تفریحات ورزشی خانوادگی در داخل و بیرون شهر می‌پردازند. نمونه آماری به دلیل زمینه و هدف پژوهش به صورت هدفمند و در دسترس شامل صدخانواده است. ابزار پژوهش به صورت مصاحبه براساس سؤالات طراحی شده (پانزده سؤال باز پاسخ) و سپس تنظیم اطلاعات دریافتی در چک لیست‌ها بود. برای تحلیل داده‌ها از آمار توصیفی استفاده کردیم. نتایج نشان می‌دهد که میانگین زمان فراغت ورزشی خانوادگی ۳۳/۳۷ ساعت در ماه است. خانواده‌های با جمعیت متوسط (۴ یا ۵ نفر) و سطح درآمد ۳-۵ میلیون، بیشترین تفریح ورزشی را دارند، فراغت ورزشی خانوادگی بیشتر به صورت سبک غیرمشارکتی است (۱۹/۸۶). الگوهای والیبال و کوه‌نوردی بیشترین زمان خانوادگی در بین الگوهای دیگر دارند (۶/۲ و ۵/۸). تفریحات درون شهری بیشتر از بیرون شهری است به صورت تقریبی با افزایش تعداد اعضای خانواده و سطح درآمد تفریحات درون شهری کاهش و بیرون شهری افزایش داشت و به عکس. به نظر می‌رسد جذابیت الگوهای تفریحی ورزشی، ماهیتاً گروهی انجام-دادن آنها، سطح درآمد و تعداد اعضای خانواده، پیداکردن خانواده‌های هم‌وزن، امکانات و وضعیت دسترسی به آنها عوامل اصلی تعیین‌کننده زمان خانوادگی در پرداختن به فراغت ورزشی باشد.

واژگان کلیدی: تفریحات ورزشی، زمان خانوادگی، سبک تفریح، الگوی ورزشی تفریح.

۱ و ۴. دانشجوی دکتری دانشگاه گیلان

۲. استادیار دانشگاه گیلان

۳. استاد دانشگاه گیلان

مقدمه

اهمیت پرداختن به تفریح خانوادگی به دلیل ایجاد انگیزه و تحکیم روابط خانوادگی ضرورت دارد و بسیار مهم‌تر از تفریح فردی است. در هنگام تفریحات خانوادگی هم‌فکری و حل مشکلات راحت‌تر صورت می‌گیرد. بسیاری از افراد در زمان تفریح خانوادگی مشارکتی باهم آشنا می‌شوند که این آشنایی‌ها می‌تواند زمینه ایجاد روابط اجتماعی از دوستی تا همکاری و حتی ازدواج را شکل دهد. زمان‌های تفریحی خانوادگی با یا بدون مشارکت با خانواده‌های دیگر صورت می‌گیرد (هورنا^۴، ۱۹۸۹: ۲۳۷).

با وجود اهمیت زیاد تفریحات، در صورتی که بیشتر بدون مشارکت خانواده‌ها باشد، می‌تواند یکی از آسیب‌های اجتماعی قلمداد شود. چون حس اجتماعی بودن افراد را کاهش می‌دهد (آفاپور، ۱۳۸۹: ۳۱)؛ بنابراین زمان‌های فراغتی باید به صورت اعتدال در نوع همراهی افراد صورت گیرد و بین تفریحات فردی یا جمعی و خانوادگی یا غیرخانوادگی توزیع زمانی مناسب رعایت شود. آموزش چنین مفاهیمی به مردم و به خصوص والدین امری ضروری در سیاست‌گذاری اجتماعی و فرهنگی است (ربانی و رستگار، ۱۳۸۷: ۵۰).

پرداختن به ورزش در تفریحات خانوادگی علاوه بر غنی‌سازی زمان فراغت خانوادگی، از جهات دیگری نیز اهمیت دارد. به ویژه اینکه تأثیرات متقابل والدین و فرزندان در پرداختن به فعالیت‌های ورزشی در زمان فراغت بسیار زیاد است به نحوی که براساس تحقیقات موجود، والدین ورزشکار به احتمال زیاد فرزندان ورزشکار و یا علاقمند به ورزش خواهند داشت. از طرف دیگر، فرزندان ورزشکار نیز می‌توانند انگیزه و علاقه لازم را برای ورزش کردن والدین فراهم کنند (اسماعیلی، ۱۳۸۹: ۳۰)؛ پیروی و الگوپذیری والدین و فرزندان از هم در فعالیت بدنی، بیشتر به صورت تأثیرگذاری والدین بر فرزندان است (بهریزی، ۱۳۹۱: ۱۰۲)؛ به این دلیل، الگوی تفریحات ورزشی خانوادگی می‌تواند بخشی از مبانی تربیتی در تربیت بدنی و ورزش باشد.

الگوی واقعی و درست تفریح در جامعه ما در گذشته از دل ارتباطات خانوادگی و فامیلی شکل می‌گرفته است؛ اما امروزه نه تنها ارتباطات فامیلی قوی نیست؛ بلکه شکل و سبک زندگی امروزی نیز موقعیتی را از نظر فکری پدیده آورده که در بسیاری موارد، خانواده‌ها، هیچ‌خانواده هم‌وزن خود را پیدا نمی‌کنند تا تمایل به برقراری ارتباط با آنان داشته باشند.

بسیاری از جامعه‌شناسان بر این باورند که بهترین نوع تفریح خانواده از دل الگوهای سنتی ما، یعنی ارتباطات فامیلی یا دوستانه و ترفیق آن با عناصر امروزی که مورد علاقه جوانان باشد، شکل می‌گیرد، یعنی ارتباطات باید براساس وجود همتایان پسران و دختران نوجوان و جوان در هر دو یا چندخانواده شکل گیرد (شیرازی، ۱۳۹۱: ۲).

فراغت^۵، بیانگر سبک زندگی‌ای توأم با راحتی، به لحاظ کیفی متفاوت و به مراتب امید بخش‌تر از وقت آزاد معمولی است. اوقات فراغت همیشه زنگ تفریح به خود نمی‌گیرد. در واقع اوقات فراغت ظرفی است که تفریح هم در آن تعریف می‌شود و لزوماً به معنای تفریح کردن نیست. برای مثال مطالعه، هم می‌تواند یکی از راه‌های گذراندن اوقات فراغت باشد و هم می‌توان گاهی از آن لذت برد و لزوماً مصداق تفریح نیست (شیرازی، ۱۳۹۱: ص ۲)؛ تفریح^۶ در انگلیسی به معنای کاری نو کردن یا از نو خلق کردن و در فارسی شادمانی، سرور و خوشی است. رفتار تفریحی^۷ و رفتار فراغتی مربوط به عملی است که فرد در اوقات فراغت انجام می‌دهد که به صورت اختیاری و با رضایت همراه است. الگوی مصرفی ورزشی^۸ یا الگوی تفریح - ورزش؛ شامل رفتارهای تفریحی پیش‌بینی و تعریف شده مانند فعالیت جسمانی و یا بازی و رشته‌های ورزشی یا فعالیت‌های مشابه با آن است. تفریح خانوادگی، تفریحی است که اعضای خانواده بدون توجه به زمان و مکان در کنار هم انجام می‌دهند. براساس نظریه (هورنا، ۱۹۸۹) تفریح خانوادگی می‌تواند به صورت همراهی اعضای یک‌خانواده (غیرمشارکتی) یا چندخانواده (مشارکتی) در کنار هم باشد.

شورای عالی جوانان در مطالعات اوقات فراغت با رویکرد اقتصادی سه‌نوع فعالیت فراغتی را معرفی می‌کند؛ فراغت بی‌هزینه مانند پیاده‌روی و گردش در پارک‌ها، فراغت کم‌هزینه مانند رفتن به سینما و بازدید از موزه و فراغت پُر هزینه مانند مسافرت‌ها و یا تفریحات نیازمند به کالاهای پُر هزینه است. از آنجا که اکثر تفریحات ورزشی نیاز به صرف هزینه بالایی ندارد، می‌توان بیشتر الگوهای آن را جزو تفریحات کم-هزینه دسته‌بندی کرد. تفریحات ورزشی مانند کایت‌سواری و اسب‌سواری پُر هزینه، مانند شنا کم‌هزینه و مانند پیاده‌روی و کوه‌نوردی، بی‌هزینه هستند (کاشف، ۱۳۹۰: ۶۹).

2. Leisure
3. Recreation
4. Recreation behavior
5. Sports Consumption Patterns

1. Horna

پیروزی را در کمتر از یک ساعت تجربه می‌کند و در نهایت نشاطی سطحی در فرد ایجاد می‌شود.

مطالعات فراوانی پیرامون فراغت و تفریحات، الگو و رفتار مصرفی و نحوه گذراندن اوقات فراغت صورت گرفته است. سبحانی‌نژاد (۱۳۸۸) در تبیین جایگاه و چگونگی اصلاح الگوی مصرف اوقات فراغت خانواده‌های ایرانی؛ عمده‌ترین راهکارهای گذران مطلوب اوقات فراغت را گردشگری و فعالیت‌های ورزشی می‌داند. ربانی (۱۳۸۷) در بررسی فراغت و هویت اجتماعی با رویکرد جامعه‌شناختی نقش تعیین‌کننده طبقه اجتماعی و جنسیت و ترکیب هم‌زمان طبقه اجتماعی در خطوط تمایز و تفاوت الگوهای گذران اوقات فراغت را تأکید قرار کرده است. رفعت‌جاه (۱۳۸۶) در بررسی جنسیت و اوقات فراغت در عرصه‌های زندگی شهری نشان داد اوقات فراغت در زنان افزایش یافته، از شکل انفعالی و درون‌خانگی به شکل فعالانه و برون‌خانگی حرکت می‌کند. بابایی (۱۳۸۴) در بررسی الگوی خانواده و سبک فراغت جنسیتی عنوان کرد که خانواده‌های سنتی بیشتر سبک مشارکتی دارند و سبک مشارکتی و گروهی آنها با آشنایان بیشتر است، مردان بیشتر از زنان دارای فعالیت فراغتی هستند.

مطالعات دیگری اوقات فراغت را با رویکرد و تأکید بر فعالیت ورزشی بررسی کرده‌اند. تندنویس (۱۳۸۰) در بررسی جایگاه ورزش در اوقات فراغت مردم ایران، عنوان کرد که فقط پنج درصد درآمد خانواده‌های اهل ورزش صرف هزینه ورزش می‌شود. صفانیا (۱۳۸۰) در بررسی نحوه گذراندن اوقات فراغت دانشجویان دختر دانشگاه‌های آزاد اسلامی کشور با تأکید بر فعالیت‌های ورزشی نشان داد که میانگین زمانی ورزش کردن این دانشجویان در اوقات فراغت، صدویست و هفت دقیقه در هفته است که رشته‌های ورزشی جاری دانشجویان دختر با توجه به امکانات موجود به ترتیب شامل پیاده‌روی، کوه‌نوردی، دویدن و بدن‌سازی است. محمدی (۱۳۸۱) نیز در بررسی نحوه گذران اوقات فراغت دانشجویان پسر دانشگاه‌های آزاد اسلامی جنوب خراسان با تأکید بر جنبه تربیت‌بدنی گزارش کرد، ۳۵/۳۱ درصد بیش از سه ساعت و ۱۲/۱ درصد کمتر از یک ساعت اوقات فراغت داشته‌اند و زمان فراغت ۵۲/۱۸ درصد شب‌ها و ۲۷/۱۸ درصد بعد از ظهرها و ۴/۱۹ درصد صبح‌ها بوده است. همچنین ۳۰/۱۵ درصد دانشجویان اوقات فراغتش را با افراد خانواده می‌گذرانند.

تندنویس (۱۳۸۰) در گزارشی فراغت را در ایران برحسب مکان به سه دسته فراغت در خانه، فراغت درون‌شهری و فراغت بیرون‌شهری تقسیم کرده که در این بین، فراغت بیرون‌شهری در اولویت اول قرار گرفته است. کاشف (۱۳۹۰) نیز فراغت را بر حسب تعداد افراد شرکت‌کننده به اوقات فراغت فردی، دونفره، خانوادگی و اجتماعی تقسیم کرده است.

فعالیت‌های فراغتی برحسب ساختارهای اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی از جامعه‌ای به جامعه دیگر تفاوت دارد (بابایی، ۱۳۸۴: ۶۳)؛ مطالعات نشان داده‌اند که طبقات پایین جامعه به نسبت طبقات مرفه جامعه کمتر از فراغت فعال استفاده می‌کنند. هرمقدار طبقه اجتماعی افراد بالاتر باشد بر میزان فعالیت‌های برون‌خانگی افزوده می‌شود (رفعت‌جاه، ۱۳۹۰: ۱). داون و گودب^۹ (۱۹۸۷) سه نوع مانع برای تفریحات خانوادگی تعریف کرده‌اند: اول موانع درونی مربوط به ترجیحات و موانع درونی خانواده، دوم موانع فردی مربوط به موانع یا الگودهی رفتاری و روابط بین فردی که عدم مشارکت را به همراه دارد و سوم موانع ساختاری، یا موانع اوقات فراغت که مربوط به خود نوع الگوی مصرف و فراغت‌اند. عواملی نیز هستند که باعث تعیین یا تغییر الگوهای فراغتی می‌شوند. وقت آزاد و اماکن و امکانات در دسترس، مشابهت نقش مرد و زن به هم در خانواده، باعث تغییر الگوهای فراغتی شده است (مدیری و سفیری، ۱۳۸۹: ۳۶).

عادات مصرفی خانواده، تبلیغات و انواع شبکه‌های معاشرتی در الگوی مصرف خانواده‌ها تأثیر دارد. همچنین فردگرایی و تکثر علایق و گروه‌ها خود بر روی فردی شدن فراغت‌ها تأثیر می‌گذارد و در یک کلام آنچه عملاً رخ می‌دهد کاهش زمان خانوادگی است (سعیدی رضوانی، ۱۳۷۳: ۱۱۸)

فناوری و امکانات مجازی سرگرمی‌های تفریحی زیادی را به درون خانه‌ها آورده است. تلویزیون تجارب و آموزه‌های ما را به عنوان تماشاگران ورزشی افزایش داده، بازی‌های رایانه‌ای و واقعیت‌های مجازی ما را به مشارکت در تمامی مبارزات و چالش‌های ورزشی تشویق می‌کنند. وپ^{۱۰} (۱۹۹۹) ورزش‌هایی مجازی را پیش‌بینی می‌کند که در آنها فرد در حالتی شبیه واقعیت، وارد مسابقه شده و به صورت مجازی تجربه می‌کند. در این بازی‌ها هیجان به اوج می‌رسد شکست یا

6. Duane & Godbeyb

7. Whelp

شاول و گرامان^{۱۱} (۱۹۹۸) اثر جذب فرهنگی بر اهمیت تفریح و سرگرمی مربوط به خانواده و مربوط به طبیعت را بررسی کردند و نشان دادند، تنوع درون گروه‌های قومی، ارزش فرهنگی است و بر منافع تفریح و سرگرمی مربوط به خانواده تأثیر زیادی دارد. وست و مریام^{۱۲} (۲۰۰۹) در بررسی تفریح و سرگرمی در فضای باز و انسجام خانواده عنوان کردند که تفریحات سالم در فضای باز حفظ و افزایش انسجام خانواده را فراهم می‌کند. پاتی و رومن^{۱۳} (۲۰۰۲) در پژوهشی با عنوان نقش تفریح در فضای باز در غنی‌سازی خانواده نشان دادند، ساختار برنامه‌های تفریح و سرگرمی خانواده در فضای باز، دارای رابطه مثبت قوی با قدرت خرید خانواده است. دنیس و مانسینی^{۱۴} (۱۹۹۰) در پژوهشی گزارش کردند، مشارکت و همکاری در فعالیت‌های اوقات فراغت آثار مثبتی مانند رضایت خانواده، تعامل با خانواده و ثبات خانواده را به همراه دارد. گونگ^{۱۵} و همکاران (۲۰۰۵) نیز در تحقیقی با بررسی سفر، فراغت و خانواده بیان کردند که خانواده‌های بدون فرزند به احتمال زیاد مسافرت بیشتری نسبت به خانواده‌های دارای فرزند خواهند داشت؛ اما در کل اوقات فراغت کمتری خواهند داشت. عوامل محدودکننده و تعیین‌کننده اصلی وقت و پول هستند و ویژگی‌های اجتماعی - جمعیتی مختلف دیگر به میزان قابل توجهی به هزینه‌های سفرهای تفریحی و کل هزینه همراه وابسته است. ماورین^{۱۶} (۲۰۰۶) در بررسی نقش پدر در فراغت خانواده و الگوهای ورزشی؛ عنوان کرد ورزش یک‌بافت فرهنگی غالب در اوقات فراغت است و پدران می‌توانند در تفریحات ورزشی بیشتر از تفریحات غیر ورزشی هويت پدری خود را ابراز کنند. این مطالعه نشان می‌دهد که ورزش و اوقات فراغت می‌تواند زمینه‌ای برای مردان در جهت هويت کاری و مولد بودن خودشان باشد. سابورین و ایروین^{۱۷} (۲۰۰۸) نیز در پژوهش خود تأثیرات اجتماعی فعالیت‌های ورزشی میان جوانان را بررسی کرده و بیان می‌کنند که در میان فاکتورهایی که بر ورزش کودکان مؤثر است، نقش والدین و دیگر اعضای شبکه اجتماعی کودکان اهمیت دارد.

شاول و گرامان^{۱۱} (۱۹۹۸) اثر جذب فرهنگی بر اهمیت تفریح و سرگرمی مربوط به خانواده و مربوط به طبیعت را بررسی کردند و نشان دادند، تنوع درون گروه‌های قومی، ارزش فرهنگی است و بر منافع تفریح و سرگرمی مربوط به خانواده تأثیر زیادی دارد. وست و مریام^{۱۲} (۲۰۰۹) در بررسی تفریح و سرگرمی در فضای باز و انسجام خانواده عنوان کردند که تفریحات سالم در فضای باز حفظ و افزایش انسجام خانواده را فراهم می‌کند. پاتی و رومن^{۱۳} (۲۰۰۲) در پژوهشی با عنوان نقش تفریح در فضای باز در غنی‌سازی خانواده نشان دادند، ساختار برنامه‌های تفریح و سرگرمی خانواده در فضای باز، دارای رابطه مثبت قوی با قدرت خرید خانواده است. دنیس و مانسینی^{۱۴} (۱۹۹۰) در پژوهشی گزارش کردند، مشارکت و همکاری در فعالیت‌های اوقات فراغت آثار مثبتی مانند رضایت خانواده، تعامل با خانواده و ثبات خانواده را به همراه دارد. گونگ^{۱۵} و همکاران (۲۰۰۵) نیز در تحقیقی با بررسی سفر، فراغت و خانواده بیان کردند که خانواده‌های بدون فرزند به احتمال زیاد مسافرت بیشتری نسبت به خانواده‌های دارای فرزند خواهند داشت؛ اما در کل اوقات فراغت کمتری خواهند داشت. عوامل محدودکننده و تعیین‌کننده اصلی وقت و پول هستند و ویژگی‌های اجتماعی - جمعیتی مختلف دیگر به میزان قابل توجهی به هزینه‌های سفرهای تفریحی و کل هزینه همراه وابسته است. ماورین^{۱۶} (۲۰۰۶) در بررسی نقش پدر در فراغت خانواده و الگوهای ورزشی؛ عنوان کرد ورزش یک‌بافت فرهنگی غالب در اوقات فراغت است و پدران می‌توانند در تفریحات ورزشی بیشتر از تفریحات غیر ورزشی هويت پدری خود را ابراز کنند. این مطالعه نشان می‌دهد که ورزش و اوقات فراغت می‌تواند زمینه‌ای برای مردان در جهت هويت کاری و مولد بودن خودشان باشد. سابورین و ایروین^{۱۷} (۲۰۰۸) نیز در پژوهش خود تأثیرات اجتماعی فعالیت‌های ورزشی میان جوانان را بررسی کرده و بیان می‌کنند که در میان فاکتورهایی که بر ورزش کودکان مؤثر است، نقش والدین و دیگر اعضای شبکه اجتماعی کودکان اهمیت دارد.

مطالعات زیادی با موضوع فراغت خانوادگی و مفاهیم مشارکت خانواده‌ها، صورت گرفته است؛ اما این مطالعات در بخش تفریحات ورزشی انجام نشده، همچنین تفریحات درون و

روش‌شناسی تحقیق

روش پژوهش توصیفی به صورت بررسی کیفی و میدانی است. ابزار پژوهش چک‌لیست محقق ساخته بازنویسی شده از پرسشنامه تفریحات خانوادگی و ورزشی است که براساس مطالعه منابع کتابخانه‌ای و تأیید کارشناسان در حیطه فراغت ورزشی خانوادگی آماده شد. روش کار به صورت مصاحبه نیمه‌هدایت‌شده با خانواده‌ها بود. داده‌های جمع‌آوری شده با استفاده از چک‌لیست‌های تأییدشده استخراج گردید. جامعه آماری پژوهش را خانواده‌های شهروند شهر رشت دارای

8. Shaul & Gramann
9. West & Merriam
10. Patti & Ramon
11. Dennis & Mancini
12. Gong
13. Maureen
14. Sabourin & Irwin

گذراندن در کنار هم و یا مشارکت یک خانواده با افراد دوست و آشنا است. تعیین این دوسبک در تحلیل داده‌ها به صورت مجموع زمان‌هایی بوده که به این شیوه‌ها سپری شده است. الگوی مصرفی ورزشی یا الگوی تفریح ورزش شامل فعالیت‌هایی با ویژگی رشته ورزشی و بازی‌های حرکتی (مانند رشته‌های ورزشی والیبال و فوتبال گل کوچک) است؛ همچنین تفریحات برون شهری مربوط تفریحات در مکان‌های توریستی خارج از محوطه شهری و تفریحات دورن شهری شامل تفریحاتی است که در خانه و اماکن حومه شهر انجام می‌شود. با وجود اینکه تندنویس (۱۳۸۰) اوقات فراغت مردم ایران را بر حسب مکان فراغتی به درون خانه، درون شهری و برون-شهری دسته‌بندی کرده است؛ اما در این پژوهش برحسب نتایج چک‌لیست‌ها و تفاوت‌هایی که تفریحات ورزشی با سایر الگوهای فراغتی دارند به صورت درون و برون شهری دسته‌بندی شد.

تفریحات ورزشی تشکیل می‌دهد. نمونه آماری شامل صدخانواده است که به دلیل زمینه پژوهش به صورت نمونه‌گیری تصادفی هدفمند و در دسترس انتخاب شدند. پنجاه مصاحبه در اماکن تفریحی و ورزشی بیرون شهر و پنجاه-مصاحبه در اماکن تفریحی ورزشی داخل شهر صورت گرفت. تحلیل سؤالات به صورت کیفی و با استفاده از آمار توصیفی صورت گرفته است.

سؤالات پرسشنامه شامل وضعیت درآمد، سبک تفریحی، مکان تفریحی و الگوی مصرفی ورزشی و تعداد اعضای خانواده بود. منظور از تفریح ورزشی خانوادگی فعالیت‌های فراغتی حرکتی به صورت الگوهای ورزشی و بازی است که با مشارکت حداقل دو عضو از خانواده باشد. موارد پرسش از خانواده‌ها براساس تکرار آن الگوها و رفتار تفریحی ورزشی در طول یک‌ماه است. سبک غیرمشارکتی یا شیوه خانه‌محوری، تفریحاتی است که یک‌خانواده به تنهایی با هم می‌گذرانند. سبک مشارکتی، مشارکت دو خانواده یا بیشتر برای

جدول ۱. توصیف وضعیت نمونه آماری

خانواده	تعداد	مرد	زن	جمع	میانگین درآمد (ماهانه (میلیون)	میانگین تفریح ورزشی (ماهانه (ساعت)
۲ نفری	۹	۹	۹	۱۸	۱/۰۵	۲۸/۲۱
۳ نفری	۱۵	۲۱	۲۴	۴۵	۱/۷۹	۳۲/۴۶
۴ نفری	۲۶	۴۸	۵۶	۱۰۴	۲/۲۱	۳۵/۵۵
۵ نفری	۲۵	۵۶	۶۹	۱۲۵	۲/۴۳	۳۸/۰۲
۶ نفری	۱۴	۳۹	۴۶	۸۵	۲/۲۵	۳۴/۱۶
۷ نفری و به بالا	۱۱	۴۲	۴۹	۹۱	۲/۴۱	۳۱/۸۱
جمع	۱۰۰	۲۱۵	۲۵۳	۴۶۸	۲/۰۲	۳۳/۳۷

*همه خانواده‌های دارای والدین در قید حیات بودند.

یافته‌های پژوهش در چندبخش دسته‌بندی شدند. توزیع زمان تفریح خانوادگی براساس سبک تفریحی مشارکتی و غیرمشارکتی، الگوهای تفریحی ورزشی، فضاهای دورن و برون-شهری، سطح درآمد و تعداد اعضای خانواده.

یافته‌های جدول (۲) نشان می‌دهد هر دو نوع تفریحات مشارکتی و غیرمشارکتی در خانواده‌های با درآمد پایین یک-میلیون و بالای پنج میلیون کمتر از خانواده‌های با سطح درآمد دوتا پنج میلیون است. میانگین کل تفریحات خانواده‌ها ۳۳/۳۷، میانگین سبک غیرمشارکتی ۱۹/۸۶ و سبک مشارکتی ۱۳/۵۱ به دست آمد.

میانگین‌های آورده شده به صورت میانگین در ماه با حداقل یک بار تکرار آن الگو است. مصاحبه‌ها به صورت پرسش از همه اعضای خانواده در کنار هم بود. از محدودیت‌های این پژوهش می‌توان به عدم مبانی قوی در زمینه تفریحات ورزشی خانوادگی، تسهیلات لازم جهت بررسی در سایر ماه‌های سال یا مناطق دیگر کشور، در نظر نگرفتن متغیرهای دیگری مانند تفکیک خانگی و غیرخانگی، مقایسه با سایر الگوهای غیرورزشی است؛ که پیشنهاد می‌شود در مطالعات بعدی مد نظر قرار گیرد.

بررسی سبک و الگوی مصرف در فراغت ورزشی خانوادگی درون و برون شهری (رشت)

جدول ۲. سبک تفریحی و سطح درآمد خانواده (توزیع زمان فراغت ورزشی)

میانگین (ساعت در ماه)	سطح درآمد خانواده (درآمد به میلیون در ماه)								سبک تفریح
	۵ به بالا		۵-۲		۲-۱		زیر ۱		
	میانگین	درصد	میانگین	درصد	میانگین	درصد	میانگین	درصد	
۱۹/۸۶	۱۷/۲۵	۰/۵۵	۲۱/۹۳	۰/۶۴	۱۹/۷۷	۰/۶۱	۱۷/۸۹	۰/۵۷	غیرمشارکتی
۱۳/۵۱	۱۳/۴۱	۰/۴۵	۱۴/۲۳	۰/۳۶	۱۴/۲۴	۰/۳۹	۱۳/۵۶	۰/۴۳	مشارکتی
۳۳/۳۷	۳۰/۶۶	۱۰۰	۳۶/۱۶	۱۰۰	۳۴/۰۱	۱۰۰	۳۱/۴۵	۱۰۰	مجموع

نوع مشارکتی و غیرمشارکتی داشتند. بر اساس جدول ۳، میزان تفریح ورزشی تقریباً از خانواده‌های دونفری تا پنج‌نفری افزایش و سپس کاهش می‌یابد.

در بررسی دوسبک مشارکتی و غیرمشارکتی براساس تعداد اعضای خانواده (جدول ۲)؛ خانواده‌های پنج‌نفری بیش‌ترین و خانواده‌های دونفری کمترین میزان تفریح ورزشی را در هردو

جدول ۳. سبک تفریحی و تعداد اعضای خانواده (توزیع زمان فراغت ورزشی)

میانگین (ساعت در ماه)	غیرمشارکتی				تعداد اعضای خانواده
	ساعت	درصد	ساعت	درصد	
۲۸/۲۱	۹/۸۸	۰/۴۹	۱۸/۳۳	۰/۵۱	۲ نفری
۳۲/۴۶	۱۲/۹۶	۰/۴۶	۱۹/۵	۰/۵۴	۳ نفری
۳۵/۵۵	۱۴/۳۷	۰/۴۱	۲۱/۱۸	۰/۵۹	۴ نفری
۳۸/۰۲	۱۶/۶۸	۰/۴۲	۲۱/۳۴	۰/۵۸	۵ نفری
۳۴/۱۶	۱۴/۰۷	۰/۴۰	۲۰/۰۹	۰/۶۰	۶ نفری
۳۱/۸۱	۱۳/۰۹	۰/۳۹	۱۸/۷۲	۰/۶۱	۷ نفری و به بالا
۳۳/۳۷	۱۳/۵۱	۰/۵۱	۱۹/۸۶	۰/۴۸	میانگین مجموع

داده‌اند؛ اما در الگوهای دیگر در این سبک‌ها برای الگوهای مورد نظر روند خاصی ندارد. به طور کلی اکثر ورزش‌ها و الگوها در سبک غیرمشارکتی بیشتر از سبک مشارکتی صورت می‌گیرد.

مقایسه الگوهای مصرفی ورزشی بر اساس سبک‌های تفریح در جدول (۴) نشان می‌دهد که بازی‌های با ویژگی والیبال/بسکتبال و پیاده‌روی بیش‌ترین سهم زمانی از فراغت ورزشی را در هردونوع سبک مشارکتی و غیرمشارکتی به خود اختصاص

جدول ۴. سبک و الگوهای مصرفی ورزشی (توزیع زمان فراغت ورزشی)

میانگین (ساعت در ماه)	سبک تفریح		متغیر
	مشارکتی	غیرمشارکتی	
۶/۲	۲/۶	۳/۶	والیبال، بسکتبال
۵/۸	۲/۳	۳/۵	پیاده‌روی - کوهنوردی
۴/۲	۱/۲	۳/۰	انواع بازی‌های حرکتی و بومی
۲/۲	۱/۴	۰/۸	فوتسال - فوتبال
۲/۳	۰/۶	۱/۷	بدمیتون، پینگ‌پنگ
۴/۱	۱/۵	۲/۶	شنا، دوچرخه‌سواری
۲/۵	۱/۲	۱/۳	برنامه‌های تلویزیونی ورزشی
۲/۲	۱/۰	۱/۲	آمادگی جسمانی و سلامتی

۳/۸	۱/۶	۲/۲	سایر*
۳۳/۳۷	۱۳/۵۱	۱۹/۸۶	مجموع

* سایر شامل الگوهای دیگری است که میزان پرداختن به آن‌ها کم می‌باشد ولی برحسب تعداد اعضا و درآمد خانواده‌ها اندکی تفاوت دارد. این بخش در الگوهای تفریح- ورزش شامل ورزش‌ها و تفریحات حرکتی مانند ورزش‌های با کاربرد کم، بازی‌ها و غیره می‌باشد.

می‌رسد بازی‌هایی که نیاز به امکانات بیشتری نسبت به بقیه دارند بیشتر مورد توجه خانواده‌های با درآمد بالا می‌باشد.

در جدول (۵) الگوهای تفریح - ورزش برحسب درآمد خانواده آورده شده است. همانند جدول قبل دوالگویی والیبال - بسکتبال و پیاده‌روی - کوهنوردی بیش‌ترین زمان تفریحی خانواده‌ها را در تمام سطوح درآمد به خود اختصاص دادند. در کل به نظر

جدول ۵. الگوهای مصرفی ورزشی و درآمد خانواده (توزیع زمان فراغت ورزشی)

میانگین (ساعت در ماه)	درآمد				متغیر
	۵ به بالا	۵-۲	۲-۱	زیر ۱	
۶/۲	۵/۷	۶/۶	۷/۲	۵/۳	والیبال، بسکتبال
۵/۸	۵/۱	۶/۵	۶/۹	۴/۷	پیاده‌روی - کوهنوردی
۴/۲	۳/۲	۴/۷	۳/۴	۵/۵	انواع بازی‌های حرکتی و بومی
۲/۲	۲/۰	۲/۳	۱/۴	۳/۱	فوتسال - فوتبال
۲/۳	۲/۲	۲/۱	۱/۸	۳/۱	بدمینتون، پینگ‌پنگ
۴/۱	۵/۶	۴/۶	۳/۸	۲/۴	شنا، دوچرخه‌سواری
۲/۵	۱/۵	۳/۴	۲/۴	۲/۷	برنامه‌های تلویزیونی ورزشی
۲/۲	۱/۸	۲/۶	۳/۲	۱/۲	آمادگی جسمانی و سلامتی
۳/۸	۴/۷	۳/۲	۳/۹	۳/۴	سایر
۳۳/۳۷	۳۰/۶۶	۳۶/۱۶	۳۴/۰۱	۳۱/۴۵	مجموع

الگوهای یادشده در خانواده‌ها کم یا پرجمعیت کمتر از خانواده‌های با جمعیت متوسط هستند.

بررسی وضعیت الگوهای مصرفی تفریح - ورزش بر اساس تعداد خانواده به صورت زیر آورده شده است (جدول ۶). از نتایج مهم این توزیع می‌توان به این اشاره کرد که پرداختن به اکثر

جدول ۶. تعداد اعضای خانواده و الگوهای مصرفی ورزشی (توزیع زمان فراغت ورزشی)

میانگین (ساعت در ماه)	درآمد						متغیر
	۷ نفری و به بالا	۶ نفری	۵ نفری	۴ نفری	۳ نفری	۲ نفری	
۶/۲	۶/۲	۷/۶	۶/۴	۷/۴	۶/۳	۵/۱	والیبال، بسکتبال
۵/۸	۵/۰	۵/۳	۵/۵	۶/۶	۶/۳	۶/۱	پیاده‌روی - کوهنوردی
۴/۲	۶/۵	۵/۸	۷/۱	۳/۷	۰/۹	۰/۴	انواع بازی‌های حرکتی و بومی
۲/۲	۲/۹	۳/۴	۴/۴	۱/۵	۱/۰	۰/۱	فوتسال - فوتبال
۲/۳	۲/۱	۱/۲	۲/۵	۲/۲	۲/۸	۲/۶	بدمینتون، پینگ‌پنگ
۴/۱	۵/۱	۴/۹	۵/۴	۳/۶	۳/۱	۱/۳	شنا، دوچرخه‌سواری
۲/۵	۱/۵	۱/۷	۲/۳	۲/۴	۳/۴	۳/۶	برنامه‌های تلویزیونی ورزشی
۲/۲	۱/۸	۲/۱	۳/۲	۱/۹	۳/۱	۲/۴	آمادگی جسمانی و سلامتی
۳/۸	۲/۶	۲/۵	۱/۸	۶/۳	۴/۶	۵/۰	سایر

بررسی سبک و الگوی مصرف در فراغت ورزشی خانوادگی درون و برون شهری (رشت)

۳۳/۳۷	۳۱/۸۱	۳۴/۱۶	۳۸/۰۲	۳۵/۵۵	۳۲/۴۶	۲۸/۲۱	مجموع
-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------

در بررسی وضعیت الگوهای تفریح - ورزش در تفریحات درون شهری و برون شهری، نتایج نشان داد رشته‌هایی که عمومی تر و زمینه مشارکتی آن‌ها بالاتر است بیشترین سهم زمانی تفریحات برون شهری را دارند (جدول ۷).

جدول ۷. الگوهای مصرفی ورزشی و مکان فراغتی (توزیع زمان فراغت ورزشی)

متغیر	مکان تفریح		میانگین (ساعت در ماه)
	برون شهری	درون شهری	
والیبال، بسکتبال	۲/۴	۳/۸	۶/۲
پیاده‌روی - کوهنوردی	۲/۳	۳/۵	۵/۸
انواع بازی‌های حرکتی و بومی	۱/۳	۲/۹	۴/۲
فوتسال - فوتبال	۲/۸	۱/۶	۲/۲
بدمیتون، پینگ پنگ	۰/۸	۱/۵	۲/۳
شنا، دوچرخه‌سواری	۱/۵	۲/۶	۴/۱
برنامه‌های تلویزیونی ورزشی	۱/۷	۰/۸	۲/۵
آمادگی جسمانی و سلامتی	۱/۸	۰/۴	۲/۲
سایر	۱/۷	۲/۱	۳/۸
مجموع	۱۶/۳	۱۷/۰۷	۳۳/۳۷

وضعیت تفریحات درون شهری و برون شهری براساس تعداد اعضای خانواده در جدول زیر آورده شده است (جدول ۸). درون شهری کاهش و برون شهری افزایش می‌یابد. براساس نتایج جدول تقریباً با افزایش تعداد خانوار تفریحات

جدول ۸. تعداد اعضای خانواده و مکان تفریح (توزیع زمان فراغت ورزشی)

تعداد خانواده	مکان تفریحی		میانگین (ساعت در ماه)
	برون شهری	درون شهری	
۲ نفری	۱۶/۴	۱۱/۸	۲۸/۲۱
۳ نفری	۱۹/۴	۱۳/۰	۳۲/۴۶
۴ نفری	۱۷/۲	۱۸/۰	۳۵/۵۵
۵ نفری	۱۶/۶	۲۱/۴	۳۸/۰۲
۶ نفری	۱۴/۶	۱۸/۵	۳۴/۱۶
۷ نفری و به بالا	۱۳/۵	۱۸/۳	۳۱/۸۱
میانگین مجموع	۱۶/۳۰	۱۷/۰۷	۳۳/۳۷

در مقایسه تفریحات درون شهری و برون شهری براساس درآمد خانواده؛ خانواده‌ها با درآمد یک تا دو میلیون بیشترین تفریحات درون شهری و خانواده‌های با درآمد ۵ تا ۱۰ میلیون به بالا بیشترین تفریحات برون شهری را داشتند (جدول ۹).

جدول ۹. سطح درآمد و مکان تفریح ورزشی خانواده (توزیع زمان فراغت ورزشی)

میانگین (ساعت در ماه)	سطح رفاه خانواده (درآمد به میلیون)				سبک تفریح
	۵ به بالا	۲-۵	۱-۲	زیر ۱	
۱۶/۳۰	۱۳/۱	۱۵/۰	۱۷/۴	۱۸/۵	درون شهری
۱۷/۰۷	۱۷/۶	۲۱/۱	۱۶/۶	۱۳/۰	برون شهری
۳۳/۳۷	۳۰/۶۶	۳۶/۱۶	۳۴/۰۱	۳۱/۴۵	مجموع

در نهایت سبک تفریح براساس مکان تفریح با هم مقایسه شد. تفریحات غیرمشارکتی هم در درون شهر و هم برون شهر از غیرمشارکتی بیشتر بودند (جدول ۱۰).

جدول ۱۰. سبک و مکان فراغت ورزشی خانوادگی (توزیع زمان فراغت ورزشی)

میانگین (ساعت در ماه)	سبک تفریح		مکان تفریح
	مشارکتی	غیرمشارکتی	
۱۶/۳۰	۵/۹۸	۱۰/۳۲	درون شهری
۱۷/۰۷	۷/۵۳	۹/۵۴	برون شهری
۳۳/۳۷	۱۳/۵۱	۱۹/۸۶	مجموع

بحث و نتیجه گیری

خانوادگی صورت نگرفته است. از این رو در این پژوهش به بررسی وضعیت زمان خانوادگی در فراغت ورزشی برون شهری و درون شهری پرداخته شده است. یکی از نتایج مهم این پژوهش، ارائه الگوهای تفریح ورزش برای مطالعات بعدی در تفریحات ورزشی خانواده‌های ایرانی و به خصوص شمالی نشین‌ها بود. همچنین تفریحات درون شهری و برون شهری با هم مقایسه شدند. در حالی که مطالعات قبلی تفریحات درون بیرون خانه را با هم مقایسه کرده بودند.

نتایج نشان می‌دهد، تفریحات ورزشی در خانواده‌های کم یا پرجمعیت کمتر از خانواده‌های با جمعیت متوسط بود (جدول ۱). این نتایج با نتایج رفعت‌جاه (۱۳۸۶) در بررسی شبکه‌های معاشرتی خانواده‌ها و بابایی (۱۳۸۴) در بررسی فراغت خانواده‌ها هم‌خوانی دارد. همچنین با نتایج توصیفی دنیس و مانسینی (۱۹۹۰) در بررسی تفریحات خانوادگی که عنوان کردند با ورود فرزندان اول میزان تفریحات خانواده‌ها در کنار هم افزایش می‌یابد، مطابقت دارد. خانواده‌های بدون فرزند (دونفری) تفریحات ورزشی کمتری نسبت به بقیه دارند؛ اما مطالعات قبلی فراغت نسبی بیشتر نسبت به سایر خانواده‌ها برای خانواده‌های دونفری گزارش کرده‌اند (رفعت‌جاه، ۱۳۸۶). این مسئله می‌تواند

هدف از پژوهش حاضر بررسی وضعیت الگوهای مصرفی تفریح ورزش در فراغت ورزشی خانوادگی شهروندان شهر رشت بود. الگوهای مصرفی ورزشی و حرکتی براساس سبک تفریحی مشارکتی یا غیر مشارکتی، مکان درون شهری یا برون شهری و براساس سطح درآمد و تعداد اعضای خانواده بررسی شدند. ورزش جزء جدایی‌ناپذیری از تفریحات سالم است و اثرات مطلوب جسمی و روانی دارد بنابراین نوع پرداختن به آن برای ریکاوری جسمی (تمرین) و نشاط روانی (تفریح) بدن اهمیت فراوانی دارد. پس تفریحات ورزشی یا جایگاه ورزش در اوقات فراغت همواره مورد توجه پژوهشگران حوزه فراغت و تفریح بوده است. مطالعات فراوانی در زمینه اوقات فراغت و تفریحات ورزشی صورت گرفته است. تندنویس (۱۳۸۰)، صباغ لنگرودی (۱۳۷۷)، صفانیا (۱۳۸۰) و محمدی (۱۳۸۰) وضعیت گذراندن اوقات فراغت با تأکید بر فعالیت بدنی را بررسی کرده‌اند. بابایی (۱۳۸۴) و رفعت‌جاه (۱۳۸۶) به بررسی وضعیت فراغت خانوادگی پرداخته‌اند. مطالعات خارج از کشور فراگیرتر به تفریحات ورزشی پرداخته‌اند؛ اما با وجود مطالعات فراوان در زمینه فراغت خانواده‌ها و پرداختن به ورزش در فراغت و تفریحات تاکنون پژوهشی تخصصی با موضوع تفریحات ورزشی

ناشی از وضعیت زندگی سال‌های اول ازدواج و در اولویت قرار گرفتن سایر نوع تفریحات و شرایط خاص این نوع خانواده‌ها باشد و احتمالاً دلیل چنین مسئله‌ای مانع درونی در مطالعه داون و گودب (۱۹۸۷) باشد. مطالعات نشان می‌دهد بیرون رفتن‌ها و گذران بیرون از خانه برای کسانی که مانند یک زوج باهم زندگی می‌کنند، اهمیت کمتری دارد (رفعت‌جاه، ۱۳۸۶). عکس چنین مواردی نیز تقریباً در مورد خانواده‌های با جمعیت بالا صادق است. از آنجا که اوقات فراغت افراد معمولاً بیشتر در کنار خانواده و آمیخته با فعالیت‌های خانوادگی است (مدیری و سفیری، ۱۳۸۹) به نظر می‌رسد نوع اهمیت و آمیختگی زمان تفریحی در خانواده‌ها با جمعیت بالا وضعیت سنی و وضعیت جسمی والدین نسبت به فرزندان نامتعادلی تر از خانواده‌های با جمعیت کم باشد که این می‌تواند تفاوت در پرداختن به الگوهای حرکتی و ورزشی فراغت ایجاد کند و باعث کاهش زمان تفریح خانوادگی ورزشی در این خانواده‌ها نسبت شود. بنابراین کاهش زمانی تفریحی ورزشی به دلیل الگوهای ورزشی و ساختار متفاوت آن‌ها نسبتاً به دیگر الگوهای فراغت در خانواده‌ها با جمعیت کم یا بالا طبیعی به نظر می‌رسد. بدین جهت پیشنهاد می‌شود، فرهنگ‌سازی و افزایش آگاهی درباره الگوهای ورزشی متناسب با وضعیت خانواده‌های دونفری (بدون فرزند) و با جمعیت (دارای تفاوت سنی و فراغتی بالا) صورت گیرد.

در بررسی سبک‌های تفریحی ورزشی خانوادگی براساس تعداد اعضای خانواده (جدول ۳) نتایج نشان داد، سبک مشارکتی با افزایش تعداد تا خانواده‌های پنج‌نفری افزایش و بعد از آن کاهش می‌یابد. بابایی (۱۳۸۴) در بررسی الگوی خانواده و سبک فراغت جنسیتی عنوان کرد که خانواده‌های سنتی بیشتر سبک مشارکتی دارند و سبک مشارکتی و گروهی آنان با آشنایان بیشتر است. از آنجا که هنوز ساختار بسیاری از خانواده‌های ایرانی سنتی است و بیشتر خانواده‌های پرجمعیت دارای میانگین سنی بالا و در واقع قدیمی‌تر از خانواده‌های کم-جمعیت هستند سبک مشارکتی بیشتری دارند. بنابراین با نتایج پژوهش حاضر هم‌خوانی دارد؛ اما با توجه به اینکه در جمعیت بالا این مورد احتمالاً صدق نمی‌کند به نظر می‌رسد دلیل آن تفاوت الگوهای ورزشی نسبت به سایر الگوهای مصرفی در

بررسی وضعیت سبک تفریحی مشارکتی و غیرمشارکتی براساس درآمد مالی خانواده‌ها نشان داد که خانواده‌های با درآمد بالا و پایین نسبت به درآمد متوسط یک تا پنج میلیون تفریحات غیرمشارکتی کمتری دارند (جدول ۲). این نتایج با نتایج بابایی (۱۳۸۴) درباره خانواده‌های مرفه و غیرمرفه هم‌خوانی دارد. بر اساس نتایج رفعت‌جاه (۱۳۸۶) طبقات پایین جامعه به نسبت طبقات مرفه جامعه کمتر از فراغت فعال استفاده می‌کنند که با نتایج پژوهش هم‌خوانی دارد. شیرازی (۱۳۹۱) عنوان می‌کند که در بسیاری از موارد، خانواده‌ها هیچ‌خانواده هم‌وزن خود پیدا نمی‌کنند تا تمایل به برقراری ارتباط و مشارکت با آنان داشته باشند؛ در واقع سطح درآمد می‌تواند یکی از معیارهای اصلی همراهی و هم‌وزن بودن خانواده‌ها باشد. طبقه اجتماعی و ترکیب هم‌زمان آن نقش تعیین‌کننده در خطوط

جامعه‌شناسان به عنوان چالشی پیش روی تعاملات اجتماعی حضوری و غیرمجازی می‌باشد.

دو الگوی والیبال- بسکتبال و پیاده‌روی-کوهنوردی بیش‌ترین زمان تفریحی خانواده‌ها بر حسب درآمد خانواده را به خود اختصاص دادند. در کل به نظر می‌رسد بازی‌هایی که نیاز به امکانات بیشتری نسبت به بقیه دارند بیشتر مورد توجه خانواده‌های با درآمد بالا می‌باشد. ربانی (۱۳۸۸) بر نقش تعیین‌کننده طبقه اجتماعی و ترکیب همزمان آن در خطوط تمایز و تفاوت الگوهای گذران اوقات فراغت تأکید می‌کند؛ بنابراین می‌توان گفت چنین الگوهایی نقش پر رنگ‌تری در خطوط تمایز و تفاوت الگوهای گذران اوقات فراغت در طبقات اجتماعی دارند. علاوه بر این، ساختار برنامه‌های تفریح و سرگرمی خانواده در فضای باز دارای رابطه مثبت قوی با قدرت خرید خانواده دارد (پاتی و رامون، ۲۰۰۲) بنابراین کاربرد الگوهایی مانند والیبال در همه سطوح درآمدی، شنا در خانواده‌های با درآمد بالا و بازی‌های حرکتی در خانواده‌های با درآمد پایین‌تر می‌تواند به سبب میزان هزینه‌برداری دسترسی به آن‌ها و در مقابل جایگزینی الگوهای دیگر (از درآمد پایین به بالا) باشد. این موارد می‌تواند منعکس‌کننده محدودیت برخی خانواده‌های در پرداختن همه الگوهای تفریحی ورزشی با تکرار هفتگی به دلیل وضعیت اقتصادی کشور باشد.

بررسی وضعیت الگوهای مصرفی ورزشی بر اساس تعداد خانواده نشان داد که پرداختن به اکثر الگوهای یادشده در خانواده‌ها کم یا پر جمعیت کمتر از خانواده‌های با جمعیت متوسط می‌باشد. می‌توان گفت از آنجا که در خانواده‌های کم جمعیت بسیاری از الگوهای تفریحی ورزشی (گروهی و...) کاربرد ندارد زمان فراغت ورزشی خانوادگی آن‌ها در بسیاری از الگوها نسبت به خانواده‌های دیگر پایین می‌باشد. علاوه بر این در خانواده‌های پرجمعیت احتمالاً به دلایلی مانند اختلاف سنی بالای والدین و فرزندان بزرگ خانواده با فرزندان الگوهای فراغتی نسبت خانواده بدون چنین ویژگی کاهش می‌یابد. عادات مصرفی خانواده عامل دیگری است که روی نحوه گذران وقت فراغت در خانواده تأثیر می‌گذارد (سعیدی رضوانی، ۱۳۷۳)؛ خانواده‌ها با جمعیت متفاوت الگوها و عادات مصرفی متفاوتی

فراغت مانند تماشای فیلم باشد. از این‌رو، پیشنهاد می‌شود در برنامه شهرداری‌ها و نهادهای مربوط به امور خانواده‌ها با توجه به نقش ورزشی در غنی‌سازی فراغت و افزایش فاصله سبک سنتی و الگوهای شهرنشینی جدید در خانواده‌های ایرانی، درباره تفریحات ورزشی الگوهای جدید و برنامه‌های خانوادگی ارائه شود.

مقایسه الگوهای مصرفی تفریح- ورزش بر اساس سبک‌های تفریح نشان داد که بازی‌هایی با ویژگی والیبال/بسکتبال و پیاده‌روی بیش‌ترین سهم زمانی از فراغت ورزشی را در هر دو نوع سبک مشارکتی و غیرمشارکتی به خود اختصاص داده‌اند؛ اما در الگوهای دیگر در این سبک‌ها برای الگوهای مورد نظر روند خاصی ندارد. این نتایج با نتایج تندنویس (۱۳۷۶) و صفانیا (۱۳۸۰) در مورد مجموع میانگین دختران و پسران در بیشتر رشته‌های ورزشی همخوانی دارد. به طور کلی اکثر ورزش‌ها و الگوها در سبک غیرمشارکتی بیشتر از سبک مشارکتی صورت می‌گیرد. از آنجا که در گذراندن تفریحات و فراغت ورزشی مواردی مانند داشتن سابقه ورزشی، وضعیت مالی، وجود امکانات، نوع و جذابیت ورزش مورد نظر اهمیت دارد (آقاپور، ۱۳۸۹) بنابراین احتمالاً ورزش‌هایی مانند والیبال (اشکال آن) و کوهنوردی در مجموع اهمیت بیشتری نسبت به سایر الگوهای ورزشی در فراغت خانوادگی دارد. علاوه بر این به دلیل ماهیت جمعی این‌گونه تفریحات، می‌توان پیش‌بینی کرد زمان فراغتی بیشتری نسبت به سایر الگوها داشته و در سبک غیرمشارکتی بیشتر به آن پرداخته شود؛ بنابراین می‌توان نتیجه گرفت سبک غیرمشارکتی الگوهای مصرفی با شباهت بیشتر به ورزش‌های گروهی دارد. علاوه بر این جایگاه تلویزیون برای تماشاگران ورزشی، بازی‌های کامپیوتری برای واقعیت‌های مجازی و مشارکت در چالش‌های ورزشی؛ فعالیت‌های ورزشی و تفریحی در آینده در مقایسه با امروز خانگی‌تر خواهد کرد (وپ، ۱۹۹۹)، با توجه به یافته‌ها، خانه‌محور شدن (غیرمشارکتی) هر بیشتر زمان‌های فراغتی خانواده روندی طبیعی می‌باشد. به همین دلیل در مورد آسیب‌زا بودن چنین رویکردی در صورت فراگیری آن همیشه توسط

خانواده‌ها در مطالعات مختلف اوقات فراغت کشور (در حدود ۴۷/۰۰) مناسب باشد؛ اما به نظر می‌رسد این میزان در مناطق دیگر کشور نسبت به شمال کشور تفاوت داشته باشد. بنابراین پیشنهاد می‌شود این مطالعه در مناطق دیگر کشور که از لحاظ ویژگی‌های اقلیمی با شمال کشور متفاوت‌اند انجام شود. بیش‌تر بودن سبک غیرمشارکتی نسبت به سبک مشارکتی روندی طبیعی در تغییرات الگوهای فراغتی خانوادگی در جهان امروز به شمار می‌رود. همچنین با توجه به اینکه تفریحات درون‌شهری و برون‌شهری هر یک اهمیت خاص خود را دارند و با توجه به اینکه نتایج این پژوهش در مورد نزدیکی زمان آن‌ها به هم و اینکه این پژوهش مربوط به شمال کشور است، به نظر می‌رسد چنین تعادلی در سایر اقلیم‌های کشور دارای چنین شباهتی نباشد؛ بنابراین پیشنهاد می‌شود مطالعات تفصیلی سازمان‌های متولی حوزه فراغت، توریسم و تفریحات در کشور مانند شهرداری‌ها تفاوت این متغیرهای فراغت‌شناسی را مد نظر قرار دهند. همچنین ورزش‌ها و الگوهای بازی و حرکتی جدیدی همواره وجود دارند که می‌توانند جایگزین یا مکمل الگوهای معمولی باشند و باید زمینه گنجاندن آنها در تفریحات خانوادگی فراهم شود. ورزش‌های مانند بولینگ، اسکیت، انواع ورزش‌ها آبی، بازی‌های هیجانی دارای ساختار حرکتی، ورزش‌های موزون و مواردی از این قبیل می‌توانند به عنوان الگوهای مصرفی جدید در زمان خانوادگی و فراغت ورزشی قرار بگیرند و باید برای همگانی‌کردن این ورزش برنامه‌های مدون و بازنگری اساسی در این زمینه صورت گیرد. با توجه به اینکه یکی از سه کارکرد اصلی ورزش و حرکت لذت و تفریح است و همچنین نقش خانواده و فراغت غنی آن در تربیت افراد کامیاب و موفق، پیشنهاد می‌شود مطالعات مشابه با فراگیری بیشتر و در نظر گرفتن دیگر مسائل مربوط به ورزش و فراغت صورت گیرد و سازمان‌هایی مانند شهرداری‌ها رویکرد خود را به سمت چنین مفاهیم و کارکردهایی در جامعه سوق دهند. در پایان از سازمان شهرداری رشت به دلیل مساعدت و همکاری جهت انجام پژوهش حاضر تقدیر می‌کنیم.

دارند (بابایی، ۱۳۸۴) بنابراین می‌توان نتیجه گرفت خانواده‌های پرجمعیت الگوهای مصرفی با شباهت بیشتر به ورزش‌های گروهی دارند.

در بررسی وضعیت الگوهای مصرفی ورزشی در تفریحات درون‌شهری و برون‌شهری، نتایج نشان داد رشته‌هایی که عمومی‌تر و زمینه مشارکتی آن‌ها بالاتر است بیش‌ترین سهم زمانی تفریحات برون‌شهری را دارند (جدول ۷). رشته‌هایی که پرداختن به آنها بیشتر در بیرون شهر ممکن است (مانند کوه‌نوردی و ...) یا در بیرون شهر دارای جذابیت بیشتری است بیش‌ترین زمان فراغتی ورزشی خانوادگی را به خود اختصاص می‌دهند. به طور تقریبی با افزایش تعداد اعضای خانواده، زمان تفریحی خانوادگی ورزشی درون‌شهری کاهش و برون‌شهری افزایش داشت (جدول ۸). معمولاً در تفاوتی که از لحاظ امکانات و تأثیر مکان تفریحی، الگوهای ورزشی با سایر الگوهای فراغتی دارند با وجود اینکه در حالت طبیعی تعداد اعضای خانواده کمتر احتمال دارد نگرش خاصی مبنی بر تمایل یا عدم تمایل به پرداختن برون‌شهری تفریحات القا کند؛ اما به نظر می‌رسد در فراغت‌های ورزشی و به اصطلاح فعال با سایر الگوهای غیرورزشی تفاوت وجود دارد.

به طور تقریبی با افزایش درآمد تفریحات ورزشی خانوادگی درون‌شهری کاهش و تفریحات برون‌شهری افزایش داشت (جدول ۹). با توجه به اینکه تفریحات برون‌شهری نیاز به امکانات و هزینه بیشتری داشته و جذابیت بیشتری نیز نسبت به تفریحات درون‌شهری دارند می‌توان انتظار داشت که با افزایش سطح درآمد گرایش به تفریحات برون‌شهری حتی موارد دارای هزینه نسبتاً بالا افزایش پیدا کند و به عکس. براساس نتایج سبک مشارکتی در برون‌شهر بیشتر از درون‌شهر بود و سبک غیر مشارکتی در درون‌شهر بیشتر از برون‌شهر بود. ضمناً اختلاف زمان مشارکتی و غیر مشارکتی در تفریحات برون‌شهری زیاد بود (جدول ۱۰). در این باره می‌توان گفت در حال حاضر مکان‌های درون‌شهری معمولاً برای تفریحات ورزشی جمعی چندان مهیا نیست، این نتایج تاحدی طبیعی به نظر می‌رسد.

به طور کلی میانگین ۳۳/۳۷ ساعت فراغت ورزشی در یک ماه برای نمونه آماری مورد مطالعه می‌تواند نسبت به میانگین فراغت

منابع

- آقاپور، مهدی (۱۳۸۹). «گزارش شست جامعه‌شناسی ورزش و اوقات فراغت جوانان در ایران»، *مجله آموزش*، دوره ۱۱، شماره ۳، ص ۲۹-۳۳.
- اسماعیلی، محمدرضا (۱۳۸۹). «گزارش نشست جامعه‌شناسی ورزش و اوقات فراغت جوانان در ایران»، *مجله آموزش*، دوره ۱۱، شماره ۳، ص ۲۹-۳۳.
- بابایی، محبوبه (۱۳۸۴). «الگوی خانواده و سبک فراغت جنسیتی در تهران»، *فصلنامه خانواده و پژوهش*، سال دوم، شماره ۳، ص ۴۸-۷۲.
- بهروزی، ایوب (۱۳۹۱). رابطه نگرش و میزان فعالیت بدنی والدین با نگرش و میزان فعالیت بدنی فرزندان، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده تربیت بدنی دانشگاه گیلان.
- تندنویس، فریدون (۱۳۸۰)، جایگاه ورزش در اوقات فراغت مردم شهرهای ایران، طرح پژوهشی، دانشکده تربیت بدنی و علوم ورزشی دانشگاه تربیت معلم.
- ربانی، رسول، رستگار، یاسر (۱۳۸۷). «سبک زندگی و فرهنگ مصرفی، فرهنگی»، *ماهنامه مهندسی جوان*، سال سوم، شماره ۲۳ و ۲۴، ص ۴۴-۵۳.
- رفعت‌جاه، مریم (۱۳۸۶). جنسیت و اوقات فراغت، سمینار معماری کلان اوقات فراغت در تهران، دانشگاه تهران، دانشکده علوم اجتماعی، اردیبهشت ۸۶
- سبحانی‌نژاد، مهدی، افشار، عبدالله، زارعی، زهرا (۱۳۸۸). «تبیین جایگاه و چگونگی اصلاح الگوی مصرف اوقات فراغت خانواده‌های ایرانی به منظور ارائه راه کارهای عملیاتی بهره‌مندی جامع با عنایت به تعالیم دینی اسلام»، *فصلنامه فرهنگی دفاعی زنان و خانواده* سال پنجم، شماره ۱۶، ص ۲۳-۶۶.
- سعیدی رضوانی، نوید (۱۳۷۳). شهرداری‌ها و اوقات فراغت شهروندان، گروه مطالعات و برنامه‌ریزی شهری، مرکز اسناد وزارت کشور.
- شیرازی، پونه. (۱۳۹۱). خانه و خانواده؛ تفریح واقعی خانوادگی است، گروه اجتماعی پرشین پرشیا به نقل از روزنامه جام جم آنلاین، www.persianpersia.com/social
- صباغ لنگرودی، مهدی (۱۳۷۷). چگونگی اوقات فراغت دانشجویان پسر دانشگاه اصفهان با تأکید بر فعالیت‌های ورزشی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت معلم، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی.
- صفانیا، علی محمد (۱۳۸۰). «نحوه گذراندن اوقات فراغت دانشجویان دختر دانشگاه‌های آزاد اسلامی کشور با تأکید بر فعالیت‌های ورزشی»، *نشریه حرکت*، شماره ۹، ص ۱۴۰-۱۲۷.
- کاشف، میرمحمد (۱۳۹۰). مدیریت اوقات فراغت و تفریحات سالم، تهران، مبتکران، پیشروان، چاپ اول.
- محمدی، علی اصغر (۱۳۸۱). بررسی نحوه گذران اوقات فراغت دانشجویان پسر دانشگاه‌های آزاد اسلامی جنوب خراسان با تأکید بر جنبه تربیت بدنی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت معلم تهران.
- مدیری، فاطمه، سفیری، خدیجه (۱۳۸۹). «تفاوت‌های جنسیتی در اوقات فراغت»، *فصلنامه تحلیل اجتماعی نظم و نابرابری*، شماره ۵۹، ص ۲۷-۴۱.
- و پ، جان. (۱۹۹۹). ورزش‌های مجازی، وبلاگ تخصصی مدیریت ورزش، kheradmardi.blogfa.com.
- Duane, W.C & Godbey, G. (1987). Reconceptualizing barriers to family leisure sciences, *An Interdisciplinary Journal*, 9(2): 119-127.
- Gong-Soog Honga, J.X.F., Lance, P., & Vibha, B. (2005). Leisure travel expenditure patterns by family life cycle stages. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 18(2): 15-30.
- Sabourin, H & Irwin, J. (2008). Prevalence of sufficient physical activity among parent attending a university. *Journal of American College Health*. Washington. 56(6): 680-685.
- Horna, J. (1989). The leisure component of the parental role. *Journal of Leisure Research*, 21(2): 228-241.
- Maureen, H. (2006). Sport and leisure as contexts for fathering in Australian families. *Leisure Studies*, 25 (2): 165-183.
- Dennis, K, & Mancini, Jay A. (1990). Leisure impacts on family interaction and cohesion. *Journal of Leisure Research*, 22 (2): 125-137.
- Patti, A.F & Ramon, B.Z. (2002). The role of outdoor recreation in family enrichment, *Journal of Adventure Education & Outdoor Learning*, 2(2): 131-145.
- Shaull, S.L., & Gramann, J.H. (1998). The effect of cultural assimilation on the importance of family-related and nature-related recreation among hispanic Americans, *Journal of Leisure Research*, 30(1): 47-63.

- Sabourin, H & Irwin, J .(2008). Prevalence of sufficient physical activity among parent attending a university. *Journal of American College Health*. Washington. 56(6): 680-685.
- West, P.C., & Merriam, L.C.J .(2009). Outdoor recreation and family cohesiveness: a research approach. *Journal of Leisure Research*, 41(3): 351-359